

ÜSKÜDAR'DA BOŞANMA HADİSELERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF DIVORCE EVENT IN ÜSKÜDAR

Seher YÜCETÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeni Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı, seheryuceturk@osmaniye.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 21 Mart 2023
Kabul edildiği tarih: 20 Nisan 2023
Yayınlanma tarihi: 20 Haziran 2023

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 21 March 2023
Date accepted: 20 April 2023
Date published: 20 June 2023

Anahtar Sözcükler

Sicil; Mahkeme; Dava; Boşanma; Kadın

Keywords

Registry; Court; Litigation; Divorce; Woman

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.1.6

Öz

Osmanlı toplum yapısını oluşturan en küçük birim ailedir. Ailenin devamlılığı neslin devamlılığı anlamına geldiği için sürdürülmesi çok önemlidir. Ancak evliliğin sürdürülebilirliğinin ortadan kalktığı durumlarda boşanma hadiseleri de yaşanmış/yaşanmak zorunda kalınmıştır. Klasik dönem Osmanlı toplumunda boşanma genellikle erkeklerin tekelinde bulunurdu. Bu cümleden hareketle boşanmalar yaygın olarak erkeklerin talâk yetkilerini kullanarak kadınları boşamaları şeklinde gerçekleşirdi. Diğer bir ihtimal anlaşmalı boşanmadır. Kadın ve erkek muhâle uygulaması ile kendi aralarında anlaşarak boşanabilirler. Muhâle'a uygulaması anlaşmalı boşanma anlamına gelir ve taraflardan hangisi boşanmayı isterse boşanmanın maddi yükünü üzerine alır. Özellikle kadınlar için boşanma yolu olarak gösterilen muhâle'a uygulamasında boşanmak isteyen tarafın karşı tarafa teklif götürmesi gerekmektedir. Ancak incelenen Üsküdar sicillerinde durumun aksi olmuş ve muhâle'a ile boşanmak isteyen kadın olmasına rağmen erkeklerden kadınlara şartlı teklif gönderilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada kadınların boşanmış mı oldukları boşanmak zorunda mı bırakıldıkları sorunsalı ortaya çıkmıştır. Üçüncü boşanma şekli ise tefriktir. Kadınlann erkekleri boşaması ise erkeğin bu hakkı eşine nikâh sırasında vermesi halinde gerçekleşebilirdi. Konu ile alakalı bilad-ı selâse olarak ifade edilen ve üç büyük kadılıktan (Eyüp-Galata-Üsküdar) biri olan Üsküdar kadılığına ait mahkeme kayıtlarından faydalanılmıştır. Üsküdar mahkemesine yansıyan 16. yy sonları ile 17. yy başlarından bazı defterlerin taranmaları ile elde edilen veriler sayesinde boşanma esnasında ve sonrasında yaşanan anlaşmazlıklar değerlendirilmeye alınmış ve ilgili başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır.

Abstract

The smallest unit that constitutes the Ottoman social structure is the family. Since the continuity of the family means the continuity of the generation, it is very important to maintain it. However, in cases where the sustainability of the marriage has disappeared, divorce events have/had to be experienced. Divorce in classical Ottoman society was generally monopolized by men. Based on this sentence, divorces were common in the form of men divorcing women by using their talaq authority. Another possibility is an uncontested divorce. Men and women can get divorced by mutual agreement with each other. The practice of Muhâle'a means an uncontested divorce and whichever of the parties wanted the divorce would take the financial burden of the divorce. Particularly in the muhâle'a practice, which is shown as a way of divorce for women, the party wishing to divorce must submit an offer to the other party. However, in the Üsküdar records examined, the situation was reversed and it was determined that although there were women who wanted to divorce with muhâle'a, conditional offers were sent from men to women. At this point, the question of whether women are divorced or forced to divorce has emerged. The third form of divorce is separation. Divorcing men by women could only happen if the man gave this right to his wife at the time of marriage. The court records of the Üsküdar kadi, which is one of the three great kadi (Eyüp-Galata-Üsküdar) and expressed as bilad-ı selâse, were used. Thanks to the data obtained by scanning some books from the end of the 16th century and the beginning of the 17th century, which were reflected in the Üsküdar court, the disputes experienced during and after the divorce were evaluated and tried to be explained under the relevant headings.

Giriş

Osmanlı toplum yapısını meydana getiren en küçük birim ailedir. Aile ve aile birlikteliğinin devamlılığı daima önemsenen bir konu olmuştur. Çünkü İslam dinine göre boşanma “Allah’ın helal kıldıklarının en kötüsü olarak değerlendirilmiştir”. Bu noktada Hz. Peygamberin, eşlerin birbirlerine iyilikle muamele etmeleri ve aile birlikteliklerini sürdürmeleri noktasında çeşitli tavsiyeleri vardır. Öncelikli yol kendi aralarında karşılıklı anlaşmaları, şayet bunu başaramıyorlarsa tarafların ailelerinden birer kişi belirlenerek durumun bir hakeme götürülmesi yönünde usullerin tatbik edilmesi öngörülmektedir (Aydın, 1989, s. 200). Ancak bütün bu yollar denenmesine rağmen aşılmayacak sebeplerin olması ve evliliği taraflarca devam ettirmenin ortadan kalktığı durumlarda mevcut nikâh sonlandırılabilir (Cin, 1989, s. 36). Nikâhın sonlandırılması noktasında talâk, muhâlea, tefrik uygulamaları mevcuttur. Bunlardan talâk, erkeğin beyanı ile gerçekleşirken, muhâlea ve tefrik kadınların istekleri doğrultusunda gerçekleşirdi (Üçok ve Mumcu, 1976, s. 89).

Osmanlı toplumunda kadının hukuki, ekonomik, siyasi, kültürel bakımdan yerinin tespiti her zaman merak konusu olmuştur. Bazı dönemlerde Türk kadınından övgülerle bahsedilmiş bazı zamanlarda ise her türlü haktan yoksun zavallı bir varlık olarak gösterilmeye dahi çalışılmıştır. Ancak özellikle klasik dönem Osmanlı toplumunda kadının toplum içerisindeki statüsünün daha iyi kavranmasını sağlayacak veriler mevcuttur (Dingeç, 2010, s. 11). Orijinal kaynak statüsünde olan şer’iye sicillerinden elde edilen verilere dayanarak yapılan mevcut çalışmalar ve yapılacak yeni çalışmaların sayılarının artmasıyla, mahkemeye yansıyan davalar üzerinden kadının siyasi, hukuki, ekonomik vd. anlamda haklarını anlamak mümkün olacaktır. Buradan yola çıkılarak 16. yy sonları ve 17. yy başlarında on defterin taranması ile elde edilen veriler, boşanmaya dair başlıklar altında değerlendirilmiştir. Üsküdar mahkemesine ait defterler Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer’iye Sicilleri NO:96 (H.1005-1006-1007-1008, M. 1596-1598-1598-1600), 97 (H.1001-1008, M. 1592- 1600), 98 (H. 985-1009, M. 1577-1601), 99 (H. 1007-1009, M. 1598-1601), 100 (H. 1007-1009, M. 1598-1601), 101 (H. 1005-1010, M. 1596-1602), 102 (H. 1009-1010, M. 1601-1602), 103 (H. 1009-1010, M. 1601-1602), 104 (H. 1010, M. 1602), 105 (H. 979-1011, M. 1571-1603) İncelenen zaman dilimi içerisinde örnekleme yöntemi kullanılmış olup spesifik örneklere ağırlık verilmiştir. Hazırlanan tablolar ise defterlerdeki sayısal verileri ifade etmekten ziyade konunun aydınlatılması noktasında tercih edilen ve belgenin tamamından bir anlam çıkarılan eksiksiz belgelerden hazırlanmıştır. Konu ile alakalı veri bulunmayan defterler değerlendirme dışında bırakılmıştır. Böylece kadınların hangi konularda

kocalarından davacı oldukları, boşanma konusunda kendi tercihleri doğrultusunda mı hareket ettikleri yoksa kocalarının kendilerini boşamış mı oldukları, boşanma türlerine göre neleri aldıkları veya nelerden feragat ettikleri şeklinde akla gelecek daha birçok soru aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1. TALÂK

Talâk esas itibari ile kocanın karısını tek taraflı olarak boşaması şeklinde tanımlanmaktadır. Esasında bu terim hem kocanın tek taraflı boşamasını ve hem de çiftlerin karşılıklı anlaşmaya vararak yaptıkları boşanmaları ve mahkeme kararı ile yapılan boşanmaların hepsini birlikte ifade eden genel bir kavramdır. Boşama hakkı kocaya ait olduğundan, karısını boşamak isteyen erkeğin bunu iki şahit huzurunda beyan etmesi yeterliydi ve erkeğin belirli bir sebep veya kanıt göstermesi de gerekmiyordu (Durgun, 2022, s. 310). Ayrıca hâkimin kararına da ihtiyaç yoktur. Talâk dar manada erkeğin kadını tek taraflı boşaması şeklinde yansıtılsa da geniş manada boşanmanın gerçekleşebilmesi için aşağıdaki usullerden herhangi birinin yürürlüğe konması gerekmektedir;

1. Erkek tarafından boşanma (talâk).

2. Kocanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak kadın tarafından gerçekleştirilen boşanma (tefviz-i talâk).¹

3. Karşılıklı anlaşmalı boşanma muhâlea (hul).

4. Belirli sebeplerin var olması durumunda hâkim kararı ile yapılan boşanma (tefrîk-adli).

Erkeğin talâk ile tek taraflı boşanmasının önünü alabilmek için İslam dini bazı tedbirler almıştır. Bunlardan ilki erkeğin boşadığı eşine yeniden dönebilmesinin şartı olarak boşadığı eşinin bir başkası ile kâğıt üzerinde olmadan gerçek bir evlilik birlikteliği yaşayıp boşanma (hülle) şartını getirmiştir. Diğer bir durum mehr-i müeccelin yüksek tutulması şeklinde olmuştur (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 412-413). Erkeğin bir kadını boşuyorum diyerek rahatlıkla boşayamayacağı açıktır. Çiftler birbirinden talâk ile ayrıldıklarında durumu mahkemeye bildirmek zorunda değillerdir. Talâkın mahkemede tescil ettirilmesine gerek yoktur. Talâk ile yapılan boşanmalar genelde kişiler arasında önceden gerçekleştirilmiş olur. Durumun mahkemeye intikal etme sebebi ise boşanma sonunda çıkan anlaşmazlıklardır. Bu

¹ Çalışmada kullanılan Üsküdar sicilleri içerisinde evlilik sırasında kendisine boşanma hakkı verilen kadınlara ait belgeye rastlanmamıştır.

noktada kadınlar durumu mahkemeye taşımayı ve kaydettirmeyi önemsemişlerdir (Kıvrım, 2011, s. 371-400). Kadının üç aylık giderini karşılamak için hakkı olan nafaka-i iddetini, evliliği süresince kendisine ödenmeyen veya bir miktarı ödenen mehr-i müeccelini ve çiftin süt çocukları varsa hem onların hem de anne için çocuk iki yaşına gelinceye kadar erkek tarafından ödenmesi gerekli olan nafaka-i hızâneti (bakım ödeneğini) talep edilmesi için mahkemeye boşanmanın kaydettirilmesi önem taşımaktadır. Boşanan çiftin çocukları büyükse erkek, erkek çocuğu için 7, kız çocuğu için 9 yaşına gelinceye kadar onların gereksinimlerini karşılamak durumundadır. Tüm bu sayılan ekonomik külfetler erkeklerin talâk hakları olsa bile bu hakkı keyfi olarak kullanmalarının önündeki engellerdi (Zılfi, 2010: 268). Daha önce de ifade edildiği üzere talâk çoğunlukla erkeğin tek taraflı kadını boşaması şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak erkek nikâh sırasında bu hakkı karısına verirse kadın da istediğinde kendisini boşayabilirdi (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 415).

Talâkın şartlarının geçerli olması bazı durumlara bağlıdır. Bunlar eşler arasında farklılık gösterir. Talâk verecek kişi erkeğe tam ehliyetli bir insan olup olmadığının önemi büyüktür. Özellikle akıl hastalığı bulunan kişiler bu hakka sahip değildir. Söz konusu kişiler bir şekilde evlenmiş dahi olsalar boşanmaları konusu tartışmalıdır. İkinci konu sarhoş olan kimsenin talâkının kabul edilip edilmeyeceği sorunsalıdır. Bu konuda mezhepler farklı görüşler içerisindedirler. Kişinin sarhoşluk veren maddeyi kendi isteği ile alıp almadığı farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazı mezhepler sarhoşluk veren maddeyi kişilerin kendi iradesi ile alıp almamalarından ziyade bu durumun getireceği sonuçlarla ilgilenmişler ve buna göre görüş bildirmişlerdir. Tabii ki bu durumun neticeleri kadını ve varsa çocuklarını etkilemektedir. Olası bir mağduriyetin önüne geçilebilmek için hukuk-i aile kararname sarhoş olan kişinin talâkını kabul etmemiştir. Kadın için gerekli olan şart boşadığı kişinin nikâhlı eşi olmasıdır. Evli ya da iddet süresinde olan kadının talâkından şüphe duyulmamıştır. İlaveten Hanefilere göre baîn talâk iddeti bekleyen kadınlarda bu kategoride değerlendirilmişlerdir (Aydın, 2019, s. 282-284).

1.1. Talâk İçin Kullanılan Sözlerin İfade Biçimleri ve Geçerlilik Şartları

Sözlü Açıklama

Talâk için kullanılan sözler kinayeli veya sarih sözler olarak iki şekilde ifade edilmektedir. Bu sözlerden direkt olarak boşanmayı çağrıştıran “*seni boşadım*”, “*seni tatlik ettim*” gibi sözler doğrudan ifadelerdir. Bu ifadelerin sarf edildiği kişi tarafından doğrudan boşanma manasına geldiğinin anlaşılması, söylenen sözlerin sarih sözler olarak değerlendirilme kıstasını oluşturmaktadır. Böyle bir durumda niyet aranmaz

öyle ki erkek durumu inkâr yoluna gitmeye kalksa bile boşanma gerçekleşir. Ancak söylenen sözler muallakta kaldıysa “*benden uzak ol*”, “*sen bâînsin*”, “*ben senden ayrıldım*” gibi üstü örtülü şekilde ise o zaman beyan sahibinin niyetini araştırmak gerekecektir (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 420-421). Ayrıca erkeklerin öfkeli ve dehşet anlarında (ğadbân- medhûş) mantıklı düşünüp doğru karar veremeyecekleri düşünülmüş böyle zamanlarda iradeden yoksun olarak kabul edilmişlerdir (Erol ve Gökalp, 2022, s. 17).

Yazılı Açıklama

İsteyen kişiler yazılı şekilde de boşanma niyetlerini ifade edebilirler. Ancak böyle ifade ederken kişinin sözlü olarak ifade etmesinin önünde engel olması şartı aranmamıştır.

İşaretle Açıklama

Özellikle sözlü olarak ifade etme özgürlüğünden mahrum olan duyma ve konuşma engeli bulunan sağır ve dilsiz kişiler işaretle ifade etme hakkına sahiptirler.

1.2. Talâkın Vadeye ve Şarta Bağlandığı Durumlar

Vadeye Bağlı Boşanma

Koca karısını boşama noktasında belli bir zaman tayinine gidebilir. Bu tür talâk “muzaf talâk” olarak ifade edilmiştir. Örneğin “Ramazan ayında benden boşsun” veya “*yarn benden boşsun*” şeklinde gelecekteki yakın/uzak zaman işaret edilebilir. Boşanma söylenen zaman diliminde başlar.

Geciktirici Şarta Bağlı Boşanma

Gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olay işaret edilerek yapılan şarttır. Böyle bir şarta bağlı olarak yapılan talâk “muallak talâk” olarak adlandırılmıştır. Örneğin “*babanun evine gittiğin takdirde benden boş ol*”, “*her ne zaman eve girersen benden boş ol*” (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 420-421), “*kendine koca ara*”, “*şimdiden sonra anam yahut kız kardeşim ol*” (Ekinci, 2017, s. 451) gibi ifadeler söylenmesi muhtemel ifadelerdir. Vadeye bağlı boşanmada olduğu gibi geciktirici boşanmada da boşanma eylemi işaret edilen durumun gerçekleştiği andan itibaren başlamaktadır (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 420-421).

Üsküdar mahkemesine ait dava kaydında Hanife bint-i Resul Hatun zevci (emmisi oğlu) Ahmet’i dava etmiştir. Eşinin kendisini daima darp ve rencide etmekten hâlî olmayıp darp ve rencide etmeyeceğine dair üç talâka şart ettiğini ifade etmiştir. Ancak eşinin kendisini dünkü gün darp ettiğini ve üç talâk ile mutallaka olduğunu

bildirmiştir. Durum eşine sorulduğunda Hanife Hatunu yumruk ile darp ettiğini itiraf etmiştir. Bunun üzerine mahkeme şahit isteyince şahitler de durumu ikrar etmişlerdir. Böylece Hanife Hatun üç talâk ile mutallak edilmiştir (ÜŞS 96/70, 1596/1601).

Belgede olması muhtemel bir eylem için şart edildiği görülmektedir. Ancak bu eylemin ne kadar erken ya da geç zamanlı olacağı konusu bilinmemekte ve bu durum geciktirici şarta bağlanan boşanma şeklini örneklemektedir. Belgede erkeğin kadını darp etme alışkanlığını çok sık yapmasına rağmen bu konu üzerinde eşine talâk veriyor olması ondan boşanmaya istekli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çünkü talâk verdikten kısa bir süre sonra bu eylemi gerçekleştirdiği görülmektedir.

Osmanlı Uygulaması

Şarta ve vadeye bağlı uygulamaların olduğu talâktir. Uygulama ile kimi zaman kadınlar zor durumda kalırken kimi zaman da aynı uygulama sayesinde mağduriyetten kurtuldukları görülmüştür. Erkekler uzak bir yere gittiklerinde bu durumu belirli bir vadeye bağlayıp süre zarfı içerisinde dönmediklerinde eşleri kendilerinden boş olmuştur.

Üsküdar mahkemesine yansıyan belge durumu örneklemiştir. Davada Durmuş mahkemeye gelip Musa'yı şikâyet etmiştir. Kendisinin ahar diyara gittiğini ve giderken eşinin nafakasını bıraktığını buna karşın bir yıl miktarı gelemediğini ifade etmiştir. Bu süre zarfında eşi Kamer Hatunun Musa ile evlenmesini dava etmiş eşini geri talep etmiştir. Musa savunmasında, Durmuş'un giderken eşine "eğer altı aya dek gelmezsem ihtiyarın elinde olsun" deyip gittiğini ve bu süre içerisinde dönmediğini Kamer Hatunun da kendisi ile evlilik yaptığını bildirmiştir. Durmuş davadan ferağ olup kimseden dava ve nizamı olmadığını ifade etmiştir (ÜŞS 96/95, 1596-1601).

Belgeden anlaşıldığı üzere Durmuş eşi Kamer Hatuna kendisi yokken kullanacağı nafakasını dahi koyup gitmiştir. Ancak altı ay eşine mühlet verip bu süre içerisinde gelmezsem ihtiyarın elinde olsun demiş ve boşama hakkını karısına vermiştir. Kamer Hatun altı ay sonunda süresi dolan Durmuş'u boşamış ve Musa ile evlenmiştir. Kadınlar genellikle eşlerinin yokluğunda kendilerini geçindirecek nafaka ve kisveden mahrum kaldıkları için evlenme konusunda aceleci davranmışlardır. Ancak bu durumda öncelikli sebep nafaka olmamıştır. Çünkü Kamer Hatuna eşi Durmuş giderken nafakasını bırakmıştır. Ancak Durmuş'un talâka şart etmesinden dolayı Kamer Hatun İslam hukukuna göre evliliklerinin sona erdiğini bilmektedir.

Üsküdar mahkemesine şartlı talâk neticesinde boşanmış olduklarını ifade etmek için pek çok kadın başvurmuştur.

Tablo 1: Üsküdar Mahkemesine Ait Kayıtlarda Geçen Şartlı Talâk Örnekleri

DEFTERLER	Talâk Veren Kişi	Talâk Verilen Kişi	Talâka Verilen Şart	Sonuç
TDV ÜŞS NO:96/70	Ahmet Bin Abdullah	Hanife Bint-i Resul	“Eğer darp ve rencide edersem”	Darp ve rencide etmiştir.
TDV ÜŞS NO:96/95	Durmuş Dede Bin İvaz	Kamer Bint-i Abdullah	“Eğer altı aya dek gelmezsem ihtiyarın elinde olsun”	Söylediği sürede dönmemiş eşi başka bir evlilik gerçekleştirmiştir.
TDV ÜŞS NO:99/7	Hüseyin bin Abdullah	Satı Hatun	“Eğer Anadolu’ya hizmete gittiğimde beş aya dek gelmezsem”	Eşi başka bir evlilik gerçekleştirmiştir.
TDV ÜŞS NO:102/24	Ali bin Abdullah	Hamiyet Hatun Bin Bali	“Eğer otuz gün bırakıp gidersem benden bân talak ile tatlik olsun”	
TDV ÜŞS NO:102/29	Musli Bin Mahmut	Ayşe Bint-i Mustafa	“Eğer bir aya dek gaib olup gelmezsem mezburenin azadeti elinde olsun”	
TDV ÜŞS NO:103/46	İlyas Bin Hasan	Aişe Bint-i Mahmut	“Eğer tarih-i kitaptan üç yıl mukdem ahar diyara gidersem mezbure benden bân talak boş olsun” demiştir.	
TDV ÜŞS:104/36.	Yusuf Bin Abdullah	Aişe Bint-i Hasan	“Aişe’den başka akd-i nikâhında zevci aharı olacak olursa mezbure Aişe benden üç talak boş olsun”	Aişe’den başka zevci aharı olduğu ortaya çıkmış ve Aişe Hatun kendisinden boşanmıştır.
TDV ÜŞS NO:104/39	Ali nam kimesne	Cennet Bint-i Bali	“Eğer otuz güne dek gelmezsem Cennet benden bân talak mutallaka olsun”	
				Toplam 8

Tablo 1’de ifade edildiği gibi, erkekler eşlerine -bazı durumların gerçekleşmesi halinde- kendilerinden boş olacaklarını ifade edecek şartlar öne sürmüşlerdir. Talâkın gerçekleşmesi, ifade edilen durumların gerçekleşmesine bağlıdır. Talâkı şarta bağlamak aynı zamanda talâk üzerine yemin etmek manasına gelir (Ekinci, 2017, s. 452). Tablo 1’de verilen şartlı talâklara bakıldığında erkeklerin kimi zaman talâk-ı bân’e kimi zaman da daha kesin boşanmayı ifade eden talâk-ı selâse’ye şart

verdikleri görülmektedir. Erkeklerin talâk adedini kadınlara karşı bir kontrol mekanizması gibi kullandıkları bilinmektedir.

1.3. Talâk Adedi

Talâk adedi erkeğin kullanımına göre farklılık göstermektedir. İster ric'î talâk olsun ister bâin talâk olsun erkek sayı söylemediği zaman sadece bir talâk kabul edilir. Bunun dışında üç ya da üçten daha fazla sayı söyleyecek olursa üç talâk (talâk-ı selâse) ile kadın boşanmış olur. Ayrı ayrı ya da bir seferde ric'î veya bâin talâk ile boşanan kadın boş olur. Kadın için iddet süresi başlamıştır ve eski kocası ile evlenme şansı ortadan kalkar. Kocanın boşadığı eski eş ile evlenebilme durumu ancak eş bir başkasıyla yeniden geçerli bir evlilik yapıp ayrılırsa ondan sonra mümkün olur. Bu kurala hulle denir (Ekinci, 2017, s. 451-452). Kadının kocasına dönmek için yapması gereken evlilik erkek için bir ayıp ve züldür. Erkek boşadığı eski eş ile evlenmek isterse bu ayıba katlanmak durumunda kalacaktır. Kadına sunulan yeni bir evlilik şartı, eski eş ile yeniden evlenmek isteyen erkeklerin, talâk adedini dikkatsiz ve özensiz şekilde kullanmalarının önüne geçmek içindir (Imber, 2000, s. 210).

Talâk iki kısma ayrılır. Bunlardan ilki talâka ait sözlerin söylendiği anda meydana gelen boşanmadır, talâk-ı bâin (ayırıcı boşanma) olarak ifade edilir. İkincisi belirli bir süre (iddet) içerisinde gerçekleşen boşanmadır, talâk-ı ric'î ayırıcı boşanma olarak adlandırılmıştır.

Talâk-ı Bâin (Ayırıcı Boşanma)

Talâk-ı bâin ile boşanan kişiler hemen ayrılırlar. Yeniden evlenmek isterlerse iddet sonuna kadar beklemezler yeni bir nikâh ve mehir ile evlenebilirler. İddet süresince erkek kadına nafaka verir ancak aralarında mirasçılık doğmaz (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 425). Üç bâin talâk, talâk-ı selâse olarak değerlendirilir (Nejdet, 2015, s. 91).

Tablo 2: Üsküdar Mahkemesine Ait Kayıtlarda Geçen Talâk-ı Bâin Örnekleri

DEFTERLER	Talâk Veren Kişi	Talâk Verilen Kişi	Talâk Adedi
TDV ÜŞS NO:96/34	Ahmet Bin Hüseyin	Aişe Bint-i Murat	Talâk-ı Bâin
TDV ÜŞS NO:96/70	Mustafa Bin Abdullah	Hanife Bint-i İlyas	Talâk-ı Bâin
TDV ÜŞS NO:96/91	Recep Bin Mustafa	Mehri Bint-i Ahmet	Talâk-ı Bâin
TDV ÜŞS NO:99/14	Karakaş (Ermeni)	Kızlar Bint-i Kesyan	Talâk-ı Bâin
TDV ÜŞS NO:99/21	Mustafa Bin Mahmut	Marziye Bint-i Cafer	Talâk-ı Bâin
TDV ÜŞS NO:99/31	El-hac Yusuf	Hafize Hatun Bint-i İbrahim	Talâk-ı Bâin

TDV ÜŞS NO:99/32	Mahmut Bin Abdullah	İsmi Bint-i Kire Mustafa (kıpti)	Talâk-ı Baîn
TDV ÜŞS NO:99/34	İbrahim Bint-i Abdullah	Emine Bint-i Seydi	Talâk-ı Baîn
TDV ÜŞS NO:102/33	Kurt Bin Mahmut	Emine Bint-i İsa	Talâk-ı Baîn
TDV ÜŞS NO:102/45	Hacı Yusuf Bin Emir	Emine Bint-i Hızır	Talâk-ı Baîn
TDV ÜŞS NO:103/46	İlyas Bin Hasan	Aişe Bint-i Mahmut	Talâk-ı Baîn
TDV ÜŞS NO:104/35	Müezzın Yusuf bin Bereket	Habibe Bint-i Ali	Talâk-ı Baîn
TDV ÜŞS NO:104/61	Zülfikar Bint-i Abdullah	Aişe Bint-i Abdullah	Talâk-ı Baîn
			Toplam 13

Talâk-ı Ric'î (Döndürülebilir Boşanma):

Ric'î talâk da nikâh tamamen bozulmaz. Koca isterse karısının rızasını almadan evvelki nikâhına dönebilir. Bu süreç içerisinde zevce nafaka hakkına sahip olur ilaveten eşler arasında varis de olur. Ric'î talâk da iddet süresi dolarsa durum talâk-ı baîne dönüşür ve nikâh bozulur.

Tablo 3: Üsküdar Mahkemesine Ait Kayıtlarda Geçen Talâk-ı Selâse Örnekleri

DEFTERLER	Talâk Veren Kişi	Talâk Verilen Kişi	Talâk Adedi
TDV ÜŞS NO:96/17	İsmet Bin Yusuf	Fatma Bint-i Murat	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:96/34	Yusuf Bin Abdullah	Fatma Bint-i Davut	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:96/40	Yusuf Bin Abdullah	Rahime Bint-i Abdi	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:96/61	Hacı Mahmut Bin Mustafa	Aişe Bint-i Piri	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:96/97	Mirza Bin Hasan	Bağdad? Bin Himmet	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:99/10	Ömer Bin Ali	Aişe Hatun Bin Abdullah	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:102/25	Ali Bin Ahmet	Fatma Bint-i Mustafa	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:102/40	Habil	Zamane Hatun Bin Abdullah	Talâk-ı Selâse
TDV ÜŞS NO:104/36	Yusuf	Aişe Bint-i Hasan	Talâk-ı Selâse
			Toplam 9

Tablo: 2 değerlendirildiğinde talâk-ı baîn sayısının 13 olduğu, Tablo: 3 değerlendirildiğinde ise talâk-ı selâse sayısının 9 olduğu görülmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak Üsküdar'da erkeklerin -çalışılan zaman dilimi içerisinde- kadınları boşama konusunda talâk sayılarını kendilerini garantiye alacak şekilde kullandıkları sonucuna götürmektedir. Daha evvel de üzerinde durulduğu gibi talâk adetleri boşanma konusunda belirleyicidirler ve her bir talâk farklı sonuçları doğurmaktadır. Talâk-ı selâse ile boşayan erkek talâk-ı baîne göre daha net bir dille karısını boşamış

olmaktadır. Talâk-ı baîn de erkeğin karısına dönme ihtimali söz konusudur ancak talâk-ı selâse de böyle bir durum söz konusu değildir.

Tefviz-i Talâk

Erkek nikâh akdi yapılırken veya evliliğin ilerleyen aşamalarında boşama yetkisini karısına verebilir. Evlilik sırasında kadın kocasına, kendisini dilediği zaman boşayabileceği şartını sunarsa, koca da kabul ederse tefviz kesinlik kazanır. Evliliğin devam ettiği süre içerisinde kendisine boşama yetkisi verilen kadın boşama hakkını o anda meclis içindeyken kullanmazsa bir daha kullanamaz. Ancak eşi “dilediğin zaman kendini boş” şeklinde ifade ederse kadın istediği zaman boşama yetkisini kullanır (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 425). Üsküdar mahkemesine ait kayıtlarda evlilik anında eşler arasında boşama yetkisinin verilmesi hususuna hiç rastlanılmamıştır. Buna karşın evliliğin devam ettiği süreç içerisinde kadına kocası tarafından bu yetkinin verildiği görülmektedir. Konu ile alakalı şartlı talâk tablosu (tablo:1) incelendiğinde erkeklerin evlilik birlikteliği esnasında uzak bir yere gittikleri zaman belirli bir süre içerisinde dönmeyi vaat ettiklerini ve bu süre içerisinde dönmedikleri/dönemedikleri takdirde karılarına kendilerini boşama hakkı verdikleri gözlemlenmiştir. Tablo 1’de erkeklerin kadınlara “... *aya dek gelmezsem ihtiyarın elinde olsun*” (ÜŞS 96/95 1596-1601), “*azadeti elinde olsun*” (ÜŞS 102/29 1600-1602) gibi ifadeleri kullanarak yaptıkları görülmektedir. Yine de bu örnekler eşlere nikâh sırasında verilen doğrudan boşanma yetkileri değil evlilik birlikteliği içerisinde gerçekleşen şartlı boşanma için verilen yetkiyi örneklemektedir.

2. MUHÂLEA (HUL)

İslam hukukuna göre, muhâlea/hul kavramı evlilik birlikteliğinin devam ettirilmesinin zorlaşması/imkânsız hale gelmesi halinde kadına evliliğinden kurtulma hakkı veren uygulamadır. İslam dini bu tip boşanma yöntemini yasal kabul etmiştir (Erdoğan, 1993, s. 273-274). Muhâleada öncelikli olarak eşler arasında karşılıklı beyana ihtiyaç duyulmaktadır (Korucu, 2021, s. 47). Bu şekilde boşanmayı genel anlamda kadınlar başlatırlar. Evliliğini muhâleaya göre neticelendirmek isteyen kadın boşanma sebeplerinde açık ve net veriler vermelidir. Bu veriler evlilikte şiddetli geçimsizlik (birbirlerini sevmeme hali), erkeğin karısından sebepsiz yere ayrı kalması durumu, kocanın cinsel anlamda yetersiz olması ve kadına karşı şiddet uygulanması gibi sebeplerdir (Erdoğan, 1993, s. 273-274).

Anlaşmalı boşanmada kadının akıl baliğ ve reşit olması beklenirken erkek için sadece akıl baliğ olması yeterli görülmüştür (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 427). Kadınlar tarafından erkeklere boşanma teklifi gönderilecekse karşılığında kadınların erkeklere bedel ödemeleri gerekmektedir (Atar, 2020, s. 397). Ayrıca kadının tüm şartları taşıyor olmasından başka mal varlığı üzerindeki tasarrufunun da kendisine ait olması gerekir. Çünkü muhâlea işlemi anlaşma şartına göre bazen sadece kadına bazen de her iki tarafa maddi yükümlüğü olan bir uygulamadır. Erkekler için karıları ile yapacakları muhâlea konusunda dinen bir sınırlama getirilmiştir. Evlilik birlikteliği erkek tarafından fesh edilmek isteniyorsa karısına vermiş olduğu mehirden fazlasını, kadın tarafından fesh edilmek isteniyorsa da erkeğin kendisine verdiği mehir miktarından fazlasını birbirlerinden talep etmeleri dinen hoş karşılanmamıştır (Aydın, 2019, s. 286-287). Dinen belirlenen asgari ödemeler üzerinde bir şey istemek hukuki açıdan elbette mümkündür ancak ifade edildiği gibi dinen hoş karşılanmamaktadır (İmber, 2004, s. 213). Bir başka ayırt edici durum muhâlea yapıldığında erkek eşine evliliği sürecinde ödemiş olduğu mehir ve nafakayı geri alamaz, kadın ise kendisine ödenmemiş olan mehir ve nafakayı kocasından alamaz (Ekinci, 2017, s. 454). Bu cümleden olarak kadınlar için evlilik sırasında kocaları kendilerine mehir ve nafakalarını ödemiş ise boşanma sırasında bunlar kocaları tarafından talep edilemez. Ancak evlilik sırasında mehir ve nafaka kadına kocası tarafından ödenmemişse muhâlea yapılırken kadının bu haklarından feragat etmesi istenebilir. Kadın da aynı şekilde muhâlea yapılırken evlilik süresi içerisinde kendisine ödenmemiş olan mehir ve nafakayı bu uygulama ile boşanacaksa kocasından talep edemezdi.

Tablo 4: Üsküdar Mahkemesine Ait Muhâlea ile Boşanan Çiftlerin Kayıtları

DEFTERLER	Talâk Veren	Kendisine Talâk Verilen	Ferağ olunan
TDV ÜŞS NO:96/72	Mustafa Bey bin Abdullah (sipahi)	Raziye Hatun Bin Mahmut	6000 akçe mehr-i müccelinden ve nafaka-i iddetinden ve nafaka-i sabitesi 1300 akçeden ve deyn-i şer'i den 8000 akçeden ve mezburdan tevellüd eden sagir oğlu Şaban'ı beş sene tamamına değin nafaka ve kisve talep etmemenin on yıla değin beslemek üzere muhâlea eylediklerinin bildirmişlerdir.
TDV ÜŞS NO:99/5	Kenan Bin Abdullah	Mülayim Bint-i Abdullah Hatun	Tarih-i kitaptan 15 gün mukaddem muhâlea edip yanımızda beytutet vaki olup hala mehr-i müccelim ve nafaka-i iddetim talep ederim demıştır. Zevci Mülayim Hatun ile muhâlea

			ettiklerinde mehr-i müeccelinden, nafaka-i iddetinden ve zevciyete müteallik cem-i davadan ferağ ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerinde Kenan'ın kelamet manileri olduğunu şahitlerin Kenan'ın bu şartlar ile muhâlea eylediğini bildirmeleri ile neticelenmiştir.
TDV ÜŞS NO:99/7	Hüseyin Bin Abdullah	Satı Hatun	Ben vilayet-i Anadolu'ya hizmete gidersem ve beş aya değin gelmezsem zevcem nafaka-i iddetinden 3000 akçe mehr-i müeccelinden feragat idip benim ile hul' murat ederse sen dahi celiğ edesin diye kendisine vekil tayin etmiştir.
TDV ÜŞS NO:99/10	Mahmut Bin Habib	Meryem Bint-i Abdullah	Zevcem Meryem 500 akçe mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden feragat edip ve bana 250 akçe bedel haliğ verip ben dahi bedeli alıp birbirimiz ile muhâlea edip.
TDV ÜŞS NO:99/15	İsmail Bin	Rabia Bint-i Abdullah	Müvekkilem Rabia 1000 akçe mehri müeccelinden ve nafaka-i iddetinden ve zevciyete müteallik cem-i davasından ferağa olup zevci İsmail ile muhâlea eyledi”
TDV ÜŞS NO:101/21	Derviş Paşa Bin Hüseyin	Saliha Hatun Bin Mahmut	Saliha tamamen nafakasından ve 1000 akçe.....sından feragat etmek üzere hal' itdik didiklerinde.
TDV ÜŞS NO:101/61	Petro veled Divo	Düğüne Yorgi nam zımmiye	500 akçe mehr-i müeccelimden ve 500 zevciyete müteallik cem-i davadan ferağa oldum ve zevcim ile muhâlea eyledim o dahi hal'i razı olup.
TDV ÜŞS NO:102/48	Nasuh Bin Abdurrahman	Mümine Bint-i Kamil?	1000 akçe mehir ve nafaka-i iddetini talep ettiğinde zevci mehri 500 dür fakat nafaka-i iddetinden ve mehrinden ferağa üzere muhâlea eylediklerini bildirmiştir.
TDV ÜŞS NO:103/60	Mustafa Bin Timur	Emadin Bint-i Şadi	İddet nafakamdan ve mehri müeccelimden ve ityan-ı muhasemattan ferağa olup zevci ile hal' olduklarını ifade etmiştir.
TDV ÜŞS No:104/38	Yusuf Bin İskender	Aişe Bint-i Abdullah	Beni tatlik etmiş idi 1000 akçe mehri müeccelim ve nafaka-i iddetimden ferağ oldum.

TDV ÜŞS No:104/61	Zülfikar Bin Abdullah	Aişe Bint-i Abdullah	Aişe benim zevce-i menkuham iken benden naşize ² dir demiştir. Mehrinden ve nafaka-i iddetinden ferağ olmak üzere Zülfikar ile muhâlea olduğunu bildirmiştir.
			Toplam 12

Hanefi mezhebine göre kadının boşanma hakkının olduğu tefrik (adli boşanma) dâhil nadir durumlarda kadına boşanma hakkı verildiği görülmektedir. Kendileri için evliliğin devam edebilirliğinin ortadan kalktığı, kocalarını çekemedikleri ve onlardan kurtulmak istedikleri zaman kadınların muhâlea yoluna başvurdukları sıklıkla Üsküdar mahkemesine yansıyan kayıtlarda görülmektedir. Karı koca arasındaki bu anlaşmalı boşanma, boşanmanın maddi yükünü almak istemeyen erkeklerin talâk yetkilerini kullanmayarak eşlerini muhâleaya zorlamaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylece mehir ve iddet-i nafaka yüklerinden kurtuluyorlardı (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 427). Kadınlar kimi zaman bu tür boşanmalardan maddi anlamda pişmanlık duyarak mehir ve nafakalarını istemek için yeniden mahkeme yolunu tutmuşlardır. Çünkü muhâlea yolu ile kadınlar sevmedikleri evlilikten kurtulurlarken yeniden yapacakları evlilik için mehir isteme konusunda artık bakirelikleri kadar avantaja sahip değillerdir (Çınar, 2017, s. 570). Sicillerde verilen örneklere bakıldığında (tablo 4) muhâlea yolu ile yapılan boşanmalarda ve talâka verilen şartlarda genellikle erkeklerden kadınlara teklif geldiği görülmektedir. Yapılan teklifler, mehir ve nafakadan feragat daha aşırı tekliflerde çocukların bakımı ve üzerine ekstradan erkeğin karısından bedel istediği kayıtlara rastlanmıştır. Bu isteklerin artması mehrinden ve nafakasından başka geçimi bulunmayan kadının boşanma sonrası hayatını çok daha zorlaştırmaktadır. Kadınların erkeklerden gelen -ve kendilerini maddi anlamda zorda koymak şartı ile- teklifleri kabul etmelerinin sebebi sicillere açıkça kaydedilmemiş olsa dahi kadınların kocaları ile bir arada yaşama durumlarının ortadan kalktığına işaret etmektedir.

Bu durumla ilgili Üsküdar mahkemesine yansıyan davada “Mahmut Bin Habip zevcesi Meryem’den 500 akçe mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden feragat ettiğini ve kendisine 250 akçe bedel-i hal’ verip kendisi de bedeli alıp birbirleri ile muhâlea ettiklerini ifade etmiştir” (ÜŞS 99/10 1598-1599).

² Kadının evlilik birlikteliğine riayet etmemesi ve evlilik birlikteliğinin sürdürülebilirliği engelleyecek şekilde geçimsiz olmasına nüşüz, bu haldeki kadına ise “naşize” denir. Bkz. Günay, H. M. (2007). “Nüşüz”. *İslam Ansiklopedisi* (C. 33, s. 303-304). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Belgede Mahmut zevcesi Meryem'in mehrinden ve iddet nafakasından vazgeçmesini yeterli görmeyerek kendisi için 250 akçe bedel-i hal' vermesini talep ettiği ifade edilmiştir. Bu sayede boşanmanın tüm maddi yükü kadına bırakılmış ilaveten boşanma bedeli talep edilmiştir. Karşılıklı boşanma adı altında yapılan ve tamamen kadını maddi zorlukta bırakan boşanmadan anlaşılacağı gibi kadın erkek tarafından muhâleaya zorlanmıştır. Normalde yapılan anlaşma karşılıklı şartların kabulüne dayansa dahi içeriği ve maddi boyutu değerlendirildiğinde tek taraflı olduğu açıktır. Demek ki kadınlar bu durumu göğüsleyebildiklerinde eşlerinden maddi külfeti kendileri ödeyerek dahi boşanmayı kabul etmişlerdir.

Konu ile alakalı ve boşanmayı ağırlaştıran şartlara örnek olacak bir başka belge de sipahi Mustafa Bey bin Abdullah zevcesi Raziye Hatundan 6000 akçe mehr-i müeccelinden ve nafaka-i iddetinden ve nafaka-i sabitesi 1300 akçeden ve deyn-i şer'i 8000 akçeden ve mezburdan tevellüd eden sagir oğlu Şaban'ı beş sene tamamına değin nafaka ve kisve talep etmemenin, on yıla değin beslemek üzere muhâlea eylediklerini bildirmiştir (ÜŞS 96/72 1596-1601).

Bu süre içerisinde eğer evlat ölürse, onun beslenme nafakasını kadın, talep etmesi halinde kocasına ödemek zorundadır.³ İki belgede de erkeklerin kadınlardan mehirleri ve iddet nafakaları dışında, ilk belgede ekstradan bedel-i hal', ikinci belgede ise sabit nafakasından ve kadına olan borcundan ve çocuğunu 5 yaşına kadar nafaka ve kisve istemeden, on yıl beslemesini talep etmiştir. Yine aynı şekilde görünüşte anlaşmalı boşanma olmasına rağmen boşanmanın maddi yükünün fazlasıyla kadına bırakıldığı ve her türlü maddi külfetin kadında kaldığı görülmektedir. İki belgeye yansıyan davada ismi geçen kadınlar muhtemel maddi yükü kaldıracak durumdalardı. Aksi düşünülecek olursa bu kadar şartı kabul etmeleri sırf eşlerinden boşanabilmek içinse hiç iyi gitmeyen asla çekemeyecekleri eşlerinden kurtulmak istediklerinin göstergesidir. İşte bu noktada boşandılar mı boşanmak zorunda mı kaldılar sorusu akıllara gelmekte, ikinci ihtimal kuvvetlenmektedir. Muhâlea ile boşanan çiftler arasında yeniden bir evlilik meydana getirilmesi söz konusu olacak olursa o zaman kadının yeni bir evlilik yapmış ve bu evlilikte cinsel ilişkinin mutlaka sağlanmış olması şartı getirilmiştir (Maydaer, 2007, s. 305).

³ Hind kocası Zeyd'le, küçük çocuklarının yedi yıllık nafakasını kendi kaynaklarından karşılaması şartıyla hulu' yapar. Kadı hulu'yu onaylar ve bir belge verir. Ardından, çocuk ölürse Zeyd yedi yıllık nafakayı Hind'den isteyebilir mi? Cevap: Evet. Bkz. Imber. Şeriattan Kanuna, 213.

3. TEFRIK (ADLİ BOŞANMA)

Tefrik evlilik birlikteliği devam ederken bir takım meşru sebeplerin ortaya çıkması sonucunda hâkim kararı ile boşanma olarak tanımlanmaktadır (Ekinci, 2017, s. 455). Talâk erkeğin kadını tek taraflı boşama yetkisi olup bu yetkiye yasal anlamda bir sınır getirilmediği için mahkemece evlilik birliğini sona erdirme isteği kadına ait bir hak olarak değerlendirilmiştir (Acar, 2011, s. 277). Esas itibari ile tefrik kadınların daha kolay şekilde mahkemede boşanmalarını sağlayan bir usuldür. Diğer boşanma türlerinde olduğu gibi kadın mehr-i müccelinden ve iddet nafakasından da feragat etmek zorunda değildir. Tefrik kadınların boşanma haklarını kullanarak mahkemeye başvurmalarını belirli şartlara bağlamıştır. Örneğin kocasında bulunan çeşitli kusurlardan nikâhtan evvel haberi olmaması gerekirdi. Tefrik konusunda da diğerlerinde olduğu gibi mezhepler ihtilafa düşmüşlerdir. Bazı mezheplerde tefrik sebebi hâsıl olduğu zaman direkt boşanma hükmüne gidilirken bazı mezhepler ise tefrike sebep olan şeyin belirli bir süre içerisinde geçme ihtimali varsa süreç belirli bir zamanın geçmesine bırakılabilmekteydi. Örneğin kadının kocası hastalığa yakalandığı zaman hastalığın geçme ihtimali varsa ona göre bir süre tayin edilir ve bu süre içerisinde iyileşirse boşanma gerçekleşmez ancak iyileşecek durumda bir hasta değilse direkt boşanmaya hükmedilirdi (Cin ve Akyılmaz, 2017, s. 429). Tefrik sebepleri;

Kusur ve Hastalık Sebebi ile Tefrik

Evliliklerde kocanın karısına karşı olan sorumluluklarından birisi, eşiyile cinsi münasebette bulunmaktır. Bu fiili gerçekleştirilemeyen erkeklerin durumuna aniniyyet, ananet veya innin denilmektedir. Eğer kadının kendisinde benzer bir sıkıntı yoksa ve kocasının sorununu nikâhtan önce bilmiyorsa, muhayyerlik hakkı doğar. Bu durumda kadın isterse eşinden ayrılabilir (Özenç, 2016, s. 125). Cinsel iktidarsızlık olarak tanımlanan ‘unnet durumunda boşanma isteği sadece kadın tarafından değil kadının bir yakını tarafından da talep edilebilirdi (Yücetürk, 2021, s. 37). İslam hukukçuları da bu durum üzerinde hemfikirdirler. Evlilik birlikteliğine engel olacak cinsi hastalıklar, akıl hastalıkları, cüzam ve baras gibi bulaşıcı hastalıkları boşanma sebebi saymaktadırlar (Aydın, 2019, s. 287-290). Ayrıca erkeğin ilâ yani kadınla cinsel ilişkiye girmeme yemini etmesi evliliğin devam edebilirliğini ortadan kaldırmaktadır (Tucker, 2015, s. 135). İlaveten zina hadiselerinin de ifade edilmesinde yarar vardır. Zina boşanma sebepleri arasında sayılır. Genellikle mahalleli tarafından tespit ve şikâyet ile ortaya çıkardı. Ancak zinanın hukuken sabitleştirilebilmesi için dört ayrı kişinin olayı görmesi ve dört ayrı mahkemede

durumu izah etmeleri şartı getirilmiştir. Kadının durumu inkâr etmesi ve hâkim karşısında karşılıklı yemin etmeleri lian ya da müla'ane olarak isimlendirilmiştir (Kars, 2022, s. 1711).

Nafakanın Ödenmemesi Sebebi ile Tefrik

Hukuk tarihi kitaplarına göre, evini geçindirecek herhangi bir mal ya da para bırakmadan uzak diyara giden/gaip olan eş için karısı nafaka temininde zorlanırsa boşanma talep edebilirdi. Ancak Hanefi mezhebine göre nafaka ödenmemesi boşanma için bir sebep sayılmamış hukukun kabul ettiği başka yollardan ödenmesine çalışılması düşünülmüştür (Aydın, 1986, s. 3).

Konu ile alakalı Üsküdar mahkemesine yansıyan bir belgede Mahmiyye-i Üsküdar'da Eski Hamam mahallesinde sakine olan Aişe bint-i Abdullah Hatun, zevci Mahmut bin Mustafa'nın sefere gittiğinden cevap ve memak na malum olup beni ve iki sagire Hadice ve Safiye nam kızlarını bila nafaka koyup gidip kibel-i şer'den nafaka talep olunmasını istemiştir. Beher yevm mezbure Aişe'ye beşer akçe ve mezbur Raziye'ye beşer akçe ceman beher yevm on akçe takdir olunmuştur (ÜŞS 100/2 1600).

Belgede Aişe Hatun kocası Mahmut'un, kızları Hatice ve Safiye'yi ve kendisini nafaka ve kisvesiz bırakıp sefere gitmiş olduğundan bahsetmektedir. Mahmut hakkında bir haber alamadıklarından kızları için nafaka talep etmektedir. Kızları için yevmi beşer akçe nafaka bağlatıp toplamda 10 akçe nafaka hakkına kavuşmuşlardır. Üsküdar sicillerinde çoğunlukla gaiplik durumlarında kadınların maddi olarak zorlandıkları için mahkemeye gelip kendileri ve varsa çocukları için nafaka ve kisve talebinde buldukları tespit edilmiştir.

Mefkudluk (Gaiplik) Sebebi ile Tefrik

Mefkudluk⁴ kişinin hayatta olup olmadığı hakkında bilgi bulunmaması anlamına gelmektedir (Gözübenli, 2003, s. 353). Üsküdarlı kadınları boşanma noktasına getiren genel sebeplerden ilki kocalarının gaip olması, sefere veya başka bir yere gidip öldüklerinin /yaşadıklarının tespit edilemediği durumlar ve bu durumlar neticesinde oluşan maddi geçim kaygısı olmuştur. Sadece kendileri değil

⁴ Mefküd kavramı hayatta olup olmadığına dair hakkında bilgi bulunmayan kişiyi ifade eder. Bu durumda olan kişi için hukuk gözünde şahsiyetinin devam edip etmediği sorunsal önemli olmuştur. İslam da konuya açıklık getirecek net bir ayet ya da hadis yoktur. Bu durumda İslam hukuku ifade edilen şartlarda belirli bir süre geçmesi halinde mefküd'un ölmüş olduğuna karar verir. Ancak kişinin ölümü beyine ile ispat edildiğinde mefküd statüsünden çıkar ve gerçek ölüm sebebi belirlenir. Bkz. Gözübenli, B. (2003). Mefküd. *DİA* (C. 28, s. 353-356). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

varsa çocukları da aynı durumla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. İlâveten kadınların yeni bir evlilik yapabilmelerinin şartı eşleri ile aralarındaki evlilik bağının bitmiş olması veya eşleri yanlarında yoksa durumun tespit edilmesi sorunsalı olmuştur.

Tucker kocası gaip olan bir kadının Hanefi hukukuna göre boşanma hakkı olmadığını belirtmiş ve bu durumla ilgili olarak, Hanefi hukukuna göre adamın öldüğü varsayılmadıkça kadının kocasından boşanmasının mümkün olamayacağını ifade etmiştir. Böyle bir varsayımın gerçekleşmesi için 99-120 yıl arasında bir bekleme süresinin öngörülmüş olduğunu veya erkeğin yaşıtı olan herkes öldüğü zaman onun da bu sıralarda ölmüş olabileceğinin varsayıldığını ifade etmiştir (Tucker, 2015, s. 146). Bu durum sadece Hanefi mezhebine göre değil Şafii mezhebine göre de aynıdır. Her iki mezhepte de gaiplik ve terk süresi önemsiz olmakla birlikte evliliği sonlandıran bir durum değildir. Ancak kişinin ölmüş olmasına hükmedilmesi gerekir (Aydın, 2017, s. 3).

Konu ile alakalı Üsküdar mahkemesine yansıyan davada; Mustafa bin Recep meclis-i şer' de Üsküdar'da sakine Raziye bint-i Abdullah mahzarında takrir-i dava edip mezbure Raziye bundan akdem zevce-i menkuham olup sekiz yıl vardır ki kaza-i Ada'ya gidip anda sakin olmağla mezbure Raziye nefsinin işbu mecliste hazır olan Hasan bin Mustafa nam kimesneye tezviç itmiş elan akd-i nikâhımdadır talep ederim dedikte gibbet sual mezbur Raziye cevap virip filhakika mezbur Mustafa'nın zevci menkûhası idim beni koyup gidip iki buçuk yıldan sonra Ramazan nam kimesneye nefsimi tezviç idip mezbur Ramazan vefat edip sonra mezbur Hasana nefsimi tezviç ettim hala mezbur Mustafa beni tatlik itmemiştir dedikte mezbure Raziye müdde-i mezburun zevce-i menkûhası idiğini mezbur Hasan münik olmak müdde-i mezburdan beyyine talep olundukta udul-ü müsliminden Hayri bin Abdullah ve Mustafa bin Himmet ve Yusuf bin Abdullah hazıran olup filhakika mezbur Raziye müdde-i mezburun zevce-i menkûhasıdır şahitleriz şahadet dahi ederiz diye eda-i şahadet-i şer' iye eylediklerinde şahadetleri hayyiz-i kabulde vaki olduktan sonra müdde-i mezbur mezkûr Raziye'yi bir vechle tatlik itmediğine teklif olundukda vaki olduktan sonra müdde-i mezbur mezkûrda Raziye'yi bir vechle tatlik itmediğine teklif olundu (ÜŞS 102/13 1600-1602).

Belgede ifade edildiği üzere Mustafa, Raziye'nin eşi olduğunu ve nikâhında olduğunu belirtmiştir. Ancak eşi Raziye kendisinden sonra iki evlilik daha yapmıştır. Normalde kadının boşanmadığı sürece yeni bir evlilik yapma hakkı yoktur. Ancak eşi gaip olduğu veya bir yere gidip dönmediğinde veya gittiği yerde vefat etmesi

durumlarında -birbirinden farklı sebeplerden dolayı- kadın nafaka ve kisve sorunu yaşayacağından dolayı boşanma talep edebilirdi. Ancak burada sekiz yıl gibi uzun bir süre Mustafa'nın bir başka yerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu süre içerisinde Raziye'ye geçimini sağlaması için nafaka ödeyip ödemediği belgeye yansımamıştır. Üstelik Raziye'yi boşamamıştır. Raziye Hatun ise eşinin bu kadar uzun süredir gelmemesi karşısında mahkemeden boşanma talep etme hakkı olmasına rağmen bunu yapmamış Mustafa'nın nikâhında olduğu halde, iki evlilik daha gerçekleştirmiştir. Belgede pek çok çelişkili durumun gerçekleşmiş olduğu ve birçok kuralın taraflarca ihlal edilmiş olduğu gözlemlenmektedir.

Klasik dönem Osmanlı toplumunda kadınların yeni bir evlilik yapmaları için kocaları gaip olduğunda kocalarının ölmüş/yaşıyor olduğu durumları tespit ettirmeleri şartı vardır. Bunun dışında gerçekleşen doğal ölümler için iddet süreleri tamam olduktan sonra yeni bir evlilik yapmalarının önünde bir engel bulunmamaktadır.

Konu ile alakalı Üsküdar mahkemesine yansıyan kayıta; Selime Binti Ömer meclis-i şer' de zevcem vefat etmeğin iddetim tamam oluncaya dek işbu Hasan bin Bali ye varmak murat eyledim ve mezburun nafakasını ikmal ederim hala mehr-i muaccel mezburun yedinden iki bin beş yüz akçe alıp kabz eyledim taki iddetim tamam olundukta nefsimi tezviç eyledim didikde mezbur Hasan vicahen tasdik idip bi't - taleb ketb olundu (ÜŞS 100 50/2 1600).

Belgede ifade edildiği üzere Selime Hatun zevcesinin vefat etmesinden dolayı iddeti süreci tamam oluncaya değin beklediğini bu süre sonunda da yeni bir evlilik yapmak istediği Hasan'dan nafaka ve mehr olarak 2500 akçe aldığını mahkemeye bildirmiştir. Selime Hatun hem nafakasını henüz evlenmediği kişiden talep edip almış ve hem de mehrini mehri muaccel⁵ olarak almıştır.

Fena Muamele Sebebi ile Tefrik

Kadınlara karşı kocaları tarafından yapılan fena muameleler İslam hukukunun hoş karşılamadığı tasvip etmediği eylemlerdendir. Buna karşın Üsküdar mahkeme kayıtlarına bu konu ile ilgili çok az belgenin yansıdığı tespit edilmiştir. Tıpkı bu konunun gayr-i ahlaki davalarda olduğu gibi mahkemeye oransal olarak az yansımış olmasının nedeni gerçekten toplumda bu tür eylemlerin az olduğu için mi yoksa bu

⁵ Nikâhta kız tarafına verilen ağırlık, para, başlık, kalın (Devellioğlu, 2008, s. 603).

tip muamelelere maruz kalan kadınların sorunlarını mahkemeye götürmedikleri/ götüremedikleri için mi? sorusunu akıllara getirmektedir.

Konu ile alakalı Üsküdar mahkemesine yansıyan Hanife Hatunun davası dikkat çekmektedir. *Hanife Hatun mahkemeye gelerek zevci Ahmet'in kendisini darb ve rencide etmekten hâli olmadığını bildirmiş kendisini dövmeğeine dair üç talâka şart ettiğini ancak dünkü gün yine kendisini darp ettiğini bildirmiştir* (ÜŞS 96/70).

Üsküdar mahkemesine yansıyan zımmiler ile ilgili davada; Haçefti? Bint-i Minol nam zımmiye meclise gelip zevci Yorgi nam zımminin kendisini her hayz zamanı darp ve şedit etmesinden ve kendisine nafaka ve kisve ödememesinden ve yine alnına vurup mecruh eylesini şikâyet etmiştir. Zevci ise mahkemeye davet edildiğinde firar etmiştir. Kadının talepleri mahkemeye bildirilmiştir. (ÜŞS 101/1 1596-1602).

Belgede yukarıda ifade edilen tefrik sebeplerinden üç tanesinin vuku'u bulunduğu görülmektedir. Kadın hem kocasından fena muamele görmekte hem nafaka ve kisvesi kocası tarafından kendisine ödenmemekte ve kocası mahkemeye davet edildiğinde firar etmektedir. Belgede kocasının durumu hakkında detaylı bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır ancak kadının nafaka ve kisve istemesinden kocanın karısıyla bir evde yaşamadığı anlaşılmaktadır. Tüm bu sebepler Müslüman kadınlar için olduğu gibi gayrimüslim kadınlar için de tefrik sebebi olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Sonuç

Boşanma evlilik birlikteliğinin yürütüle bilirliliğinin ortadan kalktığı durumlarda, evli olan çiftlerin tekinin veya ikisinin ortak kararı ile aralarındaki birlikteliğin fes edilmesi halidir. Çiftlerin boşanması için din, örf-adet, kültürel bakımdan hiçbir engel yoktur. Aslında neticeleri itibari ile düşünüldüğünde, iki kişi arasında gerçekleşen boşanma işi varsa en yakında çocuklarını, sonrasında her iki kişinin ailesini ve yakın akrabalarını etkileyen olumsuz bir eylemdir.

Boşanma hakkı İslam dinine göre erkeğin tek taraflı kullanabileceği bir yetki olarak öncelikle erkeğe tanınmıştır. Erkekler isterlerse hiçbir sebep göstermeden - boşanma kararı alan kişileri engelleyen sınırlamalar elbette vardır- eşlerinden ayrılabilirler. Erkekler nikâh sırasında eşlerine istedikleri zaman karısının da kendisini boşayabileceği yetkisini verirse kadınlar da diledikleri zaman eşlerinden ayrılabilirlerdi. Sicillerde evlilik sırasında kadına böyle bir hak verildiğine dair kayda rastlanmamıştır. Üsküdar mahkemesine yansıyan kayıtlar değerlendirilmeye

alındığında öncelikli olarak erkeklerin kadınları boşama noktasında talâk yetkilerini bir sigorta gibi kullandıkları tespit edilmiştir. Bu noktada bâin tâlak oranınının 13 buna karşın talâk-ı selâse oranınının 9 olması erkeklerin kadınları boşama noktasında ihtiyatlı davrandıklarını ve diledikleri zaman tekrar eşlerine dönme noktasında açık kapı bıraktıklarını göstermektedir. Ancak talâk-ı selâse ile boşamada yine bâin talâka yakın bir rakam görünmektedir. Yani boşanmada kararlı olan erkekler talâk-ı selâse (9) ile kadınları kesin dille boşamışlardır. Kimi zaman da söyledikleri sözlerin eşleri üzerinde tesiri olması açısından veya eşlerinin yapması muhtemel eylemleri ifade ederek talâka şart vermeleri şeklinde iki yol denemişlerdir. Herhangi niyetle yapılırsa yapılınsın kocalarından şartlı talâk alan kadınlar durumun takipçisi olmuşlar ve gerek eşlerinin üzerlerinden veya kendileri üzerinden verilen şartlar gerçekleştirildiği zaman -verilen talâk oranları temel alınmak şartı ile- eşlerinden boş olup olmadıkları meselelerini mahkemeye taşımışlardır. Bu noktada genel olarak erkeklerin şartlı talâk verdiklerinde ve eşlerinin verilen talâkın şartları gerçekleştiği zaman davalarını mahkemeye taşıdıklarında erkeklerin durumu inkâr etmeleri sıkça rastlanan bir durum olmuştur.

Tüm bu boşanma çeşitleri içerisinde kadınların muhâlea yolu ile boşanma oranları 12 olarak tespit edilmiştir. Bu oranın boşanma çeşitleri içerisinde yüksekliğine bakılırsa kadınların çekemeyecekleri, daha fazla katlanamayacakları evliliklerini bedel ödeyerek sonlandırmayı istedikleri düşünülebilir. Karşılıklı boşanma uygulaması olan muhâleanın mahkemeye kaydettirme zorunluluğu vardır. Bu sebeple de muhâlea kayıtları mahkemeye fazlaca yansımıştır. Muhâlea yöntemini kadınların başlatması beklenmektedir. Ancak muhâlea anlaşmalı boşanma olarak kayıtlara geçmiş olsa dahi mahkeme kayıtlarından muhâlea teklifinin erkekler tarafından kadınlara yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Anlaşmalı boşanma olan muhâlea yönteminde kadınların kendi malları olmalı ve bu mallar üzerinde tasarruf haklarının bulunması gerekmektedir. Çünkü muhâlea bedelli bir boşanma olduğu için kadın boşanmanın bedelini ödemek zorundaydı. Sicillerde geçen muhâlea örneklerine bakıldığında erkekler kadınlardan -evlilikleri sırasında mehirlerinin tamamını veya bir kısmı ödemişler ise- mehirlerinin tamamından veya kalan kısmından, nafaka ve kisve haklarından feragat etmeleri şartıyla kendilerini boşayabileceklerini ifade etmişlerdir. Birçok örnekte kadınlardan sadece bu başlıklar altındaki maddiyattan vazgeçmeleri şartı koşulmamış bazen bunlara ek istekler de söz konusu olmuştur. Bu istekler çocukları varsa onların belirli yaşlara gelinceye kadar nafakasız bakımlarının yapılması ve bedel-i hal olarak kendilerinin ekstradan belirleyecekleri maddiyatın karşılanması yönünde istekleri olmuştur. Kadının

neredeysse tek güvencesi olan mehrinden, boşandıktan sonra kendisinin ve varsa çocuklarının geçimini temin edebileceği nafaka ve kisvesinden feragat etmeleri boşanmanın maddi yükünü omuzlarına aldıklarını göstermektedir. Bu tip bir boşanmada kadın açısından bakıldığında anlaşmalı bir boşanmadan ziyade kadının boşanmasının söz konusu olduğu görülmektedir. Kadın tüm maddi haklarından vazgeçiyor ve neticede sadece boşanmış oluyordu. Erkeklerin talâk yetkisini kullanarak boşama hakları varken kadınları muhâlea yolunu tercih etmeye zorlamaları ihtimali kuvvetlenmektedir. Tam da bu noktada boşandılar mı? Yoksa boşanmak zorunda mı bırakıldılar sorusunu akıllara getirmektedir. İlaveten erkeklerin talâk haklarını kullanarak kadınları boşadıkları ancak kadınların muhâlea yolu ile erkeklerden boşandıkları şeklinde bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

Neticede klasik Osmanlı toplumunda erkekler ve kadınlar arasındaki boşanma sebeplerine bakıldığında erkekler ve kadınlar için farklılık gösterdiği sicillere yansımıştır. Erkeklerin kadınları boşama sebepleri arasında genel olarak yaşadıkları yerden belirli/belirsiz sebeplerle –sefere gitmeleri/gaip olmaları- uzaklaşmış olmalarıdır. Bu sebepler yoğun olarak kendileri veya talâka şart koştuklarında kendileri yerine vekil kıldıkları –tanıdıkları bir kişi hatta eşleri- birine belirli bir süre verip o süre içerisinde dönmedikleri takdirde eşinin kendisinden boş olacağını belirtmeleri sık rastlanan örneklerdendir. Bu durumda kadınlar söz konusu şartın veya sürenin takipçisi olmuşlar durum hâsıl olduğunda mahkemeye başvurmuşlardır. Üsküdarlı kadınlar eşlerinden boşanma noktasında genel olarak ifade edilen sebeplerle eşlerinden haber alamadıkları zaman, özellikle de bu durum neticesinde nafaka ve kisvesiz kalmaları onları maddi zorluklar içerisinde bırakmıştır. Kadınlar bu noktada kendilerinin ve varsa çocuklarının nafakalarını temin etmek için mahkemeye sıklıkla başvurmuşlardır. Henüz bu aşamada boşanma gerçekleşmez ve nafaka temin ettirebilirlerdi. Ancak durumun belirsizliğini koruması veya eşlerinin öldüğüne dair haber aldıkları zaman boşanıp geçimlerini sağlayacakları yeni bir evlilik yapmışlardır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

TDV ÜŞS NO: Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri

TDV ÜŞS No: 96, (H. 1005-1007-1008-1009), (M.1596-1597-1598-1599/1599-1600/1600-1601).

TDV ÜŞS No: 99 (H.1007-1009), (M.1598-1599).

TDV ÜŞS No:100 (H. 1009-1008), (M. 1600-1601/1599-1600).

TDV ÜŞS No: 101 (H. 1005-1010), (M.1596-1597/1601-1602).

TDV ÜŞS No: 102, (H. 1009-1010), (M. 1600-1601/16001-16002).

TDV ÜŞS No: 103, (H. 1009-1010), (M. 1600-1601/16001-16002).

Basılı Kaynaklar

Acar, H. İ. (2011). Tefrik. *İslam Ansiklopedisi* (C. 40, s. 277-279). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Atar, F. (2020). Muhâlea. *İslam Ansiklopedisi* (C. 30, s. 397-401). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, M. A. (1986). Osmanlı Hukukunda Kazâî Boşanma “Tefrik”. *Osmanlı Araştırmaları*, 5(5), 1-12.

Aydın, M. A. (1989). Aile. *İslam Ansiklopedisi* (C. 2, s. 196-200). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, M. A. (2019). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Cin, H. (1988). *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Cin, H. ve Akyılmaz, G. (2017). *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Sayram Yayınları.

Çınar, T. (2017). Yollar Ayrıldı Peki Şimdi Ne Olacak? Osmanlı’da Boşanma Sonrası Yaşanan Sorunlar. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 569-586.

Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. (A. S. Güneyçal, Yay. haz.). Ankara: Aydın Kitabevi.

Dingeç, E. (2010). Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları. *History Studies*, 2(1), s. 9-30.

Erol, A. ve Gökalp, F. (2022). İslâm Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme Hakkı. *Kalemname*, 7(13), 11-32.

Durgun, H. (2022). Antalya’da Evlilik ve Boşanma (1918-1919). *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 283-316.

Ertuğ, H. N. (2015). Şeriyeye Sicillerine Göre Hicri 1137 (1724-1725) Senesi İstanbul’unda Osmanlı Ailesinin Evlenme ve Boşanma Verilerine Göre İncelenmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi* (Journal of Academic Inquiries), 10(1), s. 75-107.

- Erdoğan, M. A. (1993). On Altı ve On Yedinci Yüzyıllarda İstanbul'da Hul' Yöntemiyle Boşanma. *Ege Üniversitesi*, s. 273-281. Erişim tarihi: 21.02.2023, https://osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-1/14_m-akif-erdogru.pdf
- Ekinci, E. B. (2017). *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Gözübenli, B. (2003). Mefkûd. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, s. 353-356). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Günay, H. M. (2007). Nüşûz. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 33, s. 303-304). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Imber, C. (2004). *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kıvrım, İ. (2011). 17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla'a ve Tefrik). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 371-400.
- Korucu, T. (2021). *İstanbul Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata'da Sosyal ve Ekonomik Yaşam*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maydaer, S. (2007). Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer'iyeye Sicillerine Göre). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), s. 299-320.
- Özenç, A. (2016). *18. Yüzyıl Diyarbakır Şer'iyeye Sicillerine Göre Din, Gelenek ve Törelerin Kavşığında Osmanlı Âmid Ailesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kars, R. (2022). 18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri. *Smart Journal Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 8(63), s. 1709-1717.
- Tucker, J. E. (2015). *İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Üçok, C. ve Mumcu, A. (1976). *Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yüçetürk, S. (2021). *Şer'iyeye Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı'da Kadın (Üsküdar-Kayseri Örneklerinde)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zilfi, M. C. (2010). “Geçinemiyoruz”: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul. M. C. Zilfi (Ed.). *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları (MEOK)* içinde. (s. 261-313). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Summary

Divorce events that took place in the Classical Period Ottoman society were reflected in the Üsküdar court records, which is one of the great courts of the period, included in the bilad-ı selâse, which is expressed as the combination of Eyüp-Galata-Üsküdar courts. In this way, it has been tried to express what women and men put forward as the reason for divorce in the Classical period, what kind of divorce is desired to be carried out, whether men took the first step in divorcing women themselves, or why and under what conditions women divorced men. It has been stated that men divorce women whenever they want, using their talaq power. Of course, there are many factors that will prevent arbitrary practices. The fact that when the man wants the divorce, he will take the financial burden of the divorce on his own shoulders, has been the factor that makes the man think about divorce again and again. It has been determined that men use their talaq authority as a control mechanism at the point of divorcing women and they resort to the ways of talaq and talak-ı bاین for women in order to have a chance to return to their wives. However, when they wanted to divorce with a certain language, they applied to talāk-ı selâse. In the study, a remarkable element is encountered especially when the muhâlea application is examined. The muhâlea practice is the method of divorce by mutual agreement of the couples. It is an application that requires a woman or a man to take the financial burden of divorce on his own shoulders. When we look at the examples of Muhâlea applied in Üsküdar in the classical period, it has been observed that this offer was generally made by the man to the woman. Men are proposing to women that they will be able to intervene on the condition that they give up their mahr, their children and themselves, if any, their alimony and disguise, all their rights pertaining to their spouse, or on the condition that they give up any, two or all of these. It is reflected in the examples that women often waive their mehr and alimony, which is almost their only source of livelihood, which comes to them from men. At this point, the question of whether women are divorced or forced to divorce comes to mind. Because, in the examples of muhâlea, no conditional offer was found to make a deal from women to men. While men from Üsküdar did not provide any reason for divorcing their wives, the reasons for women's divorce from men were generally manifested as the absence of men, their failure to return to each province, their death during expeditions, and their application to the court due to financial concerns resulting from these reasons – alimony and disguises not being paid. During this period, women had to present a reasonable and appropriate reason for divorce from men. However, even if the absence of their husbands for some reason puts them in financial difficulty, they were not considered as a reason for divorce, instead, alimony and disguise were assigned to them by the court. Only women whose husbands died were considered divorced when they proved their husband's death with witnesses in court, and their barriers to remarriage were lifted. As a result, it should be stated that while men have wider rights to divorce women, it can be said that it has been more difficult for women to leave men, both legally and financially.